

Ad. 4/10 1912. III.

AZ ÁLLATVILÁG

MM A. HAZAI ZOOLOGIAI MM
LABORATORIUM FOLYÓÍRATA

LAPTULAJDONOS:
PETE CSONGOR

SZERKESZTŐ:
CSIKI ERNŐ

REICHL
KÁLMAN.

1908. évfolyam. ++++++ Április 15. ++++++ 2. füzet.

TARTALOM:

	Oldal
<i>Dr. Horváth Géza</i> : A rovarászat mint sport	17
<i>Garády Viktor</i> : Tínhalászat a magyar Adrián	20
<i>Hanvay Zoltán</i> : Nehány szó a sportról... ..	26
<i>Schenk Jakab</i> : Madarak a tudomány szolgálatában... ..	29
<i>Báró Babarczyné Jóna Jolán</i> : Paraguayi termiták, hangyák... ..	34

Kisebb közlemények:

Madártani rejtvény	38
Előfizetési felhívás	39
Hirdetés... ..	40

*«Az Állatvilág» kiadóhivatala: Budapest, VII., Damjanich-utca 36., a
hová az előfizetési díj (évenként 5 korona) is küldendő.*

Kérjük e számot érdeklődő ismerőseinek megmutatni, vagy figyelmüket folyóiratunkra felhívni. Mutatványszámot szívesen küldünk.

A ROVARÁSZAT MINT SPORT.

Írta: DR. HORVÁTH GÉZA.

NAPJAINKBAN a sportolás korszakát éljük. A modern ember most mindenütt és mindenből sportot űz. Rohamosan elterjedtek és buzgó hivekre találtak a sport különféle nemei hazánkban is.

A dolog természetéből és a magyar temperamentumból folyik, hogy nálunk leginkább azok a sportok divatosak és népszerűek, a melyek lehetőleg sok zajjal, hűhóval, vetélkedéssel és hivalkodással vannak összekötve. Ellenben azok a sportok, melyeket csak csendes elvonultságban magunkba szállva és csupán a saját magunk gyönyörűségére szokás gyakorolni, azok már nem igen tudtak nálunk tért hódítani. Ilyenek péld. a horgászat, a növénygyűjtés vagy akár a — rovarászat.

«A rovarászat? Hogyan? Hát sport tárgya lehet-e vajjon a rovargyűjtés is?» — fogja bizonyára nem egy olvasónk csodálkozva kérdezni. A legtöbben alkalmasint úgy vélekednek, hogy a rovarászat csak a bogarak és lepkék után való szaladgálásból áll és csak gyermekeknek való játék, de nem komoly embereknek való foglalkozás. Vagy legfeljebb azt hiszik, hogy ha már felnőtt emberek adják reá a fejöket, akkor azok csak szorosabb értelemben vett szaktudósok lehetnek, a kik tudományos szempontból szakszerűen tanulmányozzák a rovarokat.

Pedig ez nem áll. A két szélsőség, a gyermekjáték és a tudományos foglalkozás között van még egy széles középút, és ez az, a melyen a rovarászat mint sport foglal helyet.

Nyugat-Európában, a honnan a különféle sportok divatja hozzánk került, számos olyan felnőtt férfi, sőt nő is van, a ki nagy kedvvel foglalkozik rovargyűjtéssel. Teszi ezt a saját szórakozására és gyönyörűségére, a nélkül, hogy tudós számba akarna menni. Ámbár nem ritkán megesik, hogy ilyen egyszerű műkedvelő, ha különben van benne tehetség és hajlam, idővel egészen derék szakemberré nővi ki magát.

Általánosan ismert és elfogadott igazság, hogy a test erősítésére s az életenergia fokozására a szabadban való mozgás szükséges. A nálunk divatos sportok közül aránylag még legjobban megfelel e célznak a turistaság. De mennyivel élvezetesebbé és mulatságosabbá válik a turistaság, ha kirándulásainkon nemcsak a bejárt kilométerek számát, nemcsak a megmászott hegycsúcsok tengerszintfeletti magasságát tartjuk számon, hanem a minden lépten-nyomon utunkba akadó természeti tárgyakat, állatokat, növényeket, kőzeteket stb. is megfigyeljük. A pusztá megfigyelés azonban mulékony, emléke csak ideig-óráig marad meg; de állandóan megőrizhetjük és még évek mulva is újra fel-

idézhetjük a kellemes emlékeket, ha a kirándulásaink alkalmával látott és megfigyelt tárgyakat — a mennyire tehetjük — magunkkal viszzük, alkalmas módon konzerváljuk, egy szóval magunknak belőlük gyűjteményt csinálunk.

Azok között a természeti tárgyak között, a melyekkel a szabadban találkozunk, a legvonzóbbak és legérdekesebbek bizonyára az állatvilág képviselői. Az állati élet és csodás jelenségei mindenkor nagy mértékben lekötötték a gondolkozó ember érdeklődését. Nincs oly állatcsoport, mely a vele való foglalkozást meg ne érdemelné; mindamellet az azt hiszem, hogy a műkedvelő a legtöbb szórakozást, a legtöbb élvezetet mégis csak a rovarászatban fogja feltalálhatni.

A rovarászat nem igényel sem sok költséget, sem sok előzetes szakismeretet.

Valamennyi állatcsoport között a legszámosabbak a rovarok. Tartózkodásuk, életmódjuk, szokásaik oly változatosak, hogy a rovargyűjtő minduntalan új megfigyelésekre, új meglepetésekre lehet elkészülve. A különféle gyűjtési módok és fortélyok a szórakozásnak kiapadhatatlan forrásai, a melyekből mindig több és több élvezetet meríthet. Kora tavasztól késő őszig szabadon vadászhat erdön-mezőn (még vadászjegyet sem kell váltania) és biztos lehet benne, hogy soha sem fog üres kézzel hazatérni.

Ha ideje, egészsége vagy kora a fárasztó turákat nem engedik meg, akkor kisebb kirándulásokkal is beérheti. A kisebb kirándulások is mindig élvezetesek és érdekesek; érdekesek még akkor is, ha a gyűjtő ugyanazon a vidéken egy és ugyanazt a helyet kisebb-nagyobb időközökben ismételve keresi fel. Mert egy-egy helynek a rovarvilága az évszakok előhaladtával úgyszólván hétről-hétre folyvást változik; némely fajok eltűnnek és mások jelennek meg helyettük az élet szinpadán.

Sőt még akkor sem csappanhat meg a rovarász érdeklődése, ha éveken keresztül csak bizonyos kisebb területre, péld. csak egy-két község határára volna kénytelen szorítkozni és jóformán mindig csak ugyanazokon a helyeken kellene vadásznia. Még ennek is megvan a maga élvezetes oldala. Ha a gyűjtő jól ismeri már vadászterületének minden zegét-zugát, akkor mindig tudja, hogy hol és mikor találhat meg bizonyos rovarfajokat; akkor minden kiránduláson mindenütt régi ismerőseivel találkozik és évről-évre élvezzi a viszontlátás örömeit.

A mi rovarvilágunk egyébíránt oly gazdag, mondhatnám majdnem kimeríthetetlen, hogy alig van oly rovarászati kirándulás, a melyen a szemes és ügyes gyűjtő legalább egy-két, addig ott még nem észlelt fajt ne ejtene zsákmányul.

És mekkora örömet okoz aztán valami új vagy ritka rovarnak a megtalálása! A kinek még nem volt benne része, az nem is igen fogja ezt megérteni. Némi fogalmat adhatnak azonban talán róla egy szellemes francia rovarász, CHARLES NODIER következő szavai: «Kéjes gyönyörűségtől reszketek még most is, ha eszembe jut az a jelenet, a mikor életemben az első aranyos futrinkát (*Carabus auronitens*) megpillantottam, a mely egy vén tölgyfa kidőlt törzsének nyirkos árnyékában volt meghúzódva és úgy tündökölt ott, mintha a Nagy-Mogul boglárjából kiesett kárbunkuluskő lett volna. Jól emlékszem, hogy egy pillanatra egészen meg voltam bűvölve ragyogásától és kezem úgy reszketett a felindulástól, hogy többször kellett felé nyulnom, a míg végre valósággal megfogtam. Milyen boldogok a gyermekek, és milyen sajnálatra-

méltóak a felnőttek, ha nem maradt elég bölcseségük arra, hogy ismét gyermekekké tudjanak válni!»

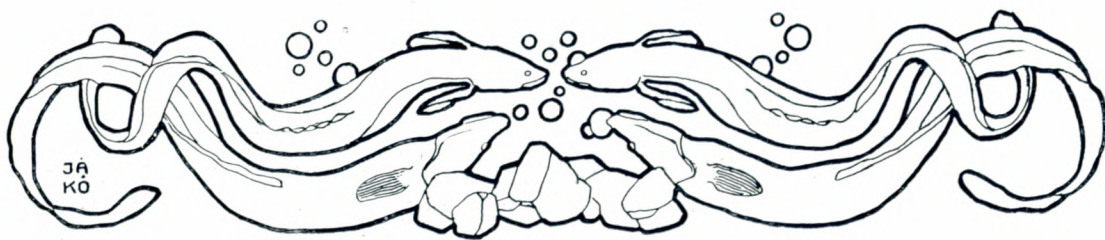
De magával a gyűjtéssel még nincsenek kimerítve a rovarászat örömei. A hazahozott zsákmány kikészítése, preparálása ismét új szórakozást nyújt. A ki pedig lepkészettel foglalkozik, annak a gyűjtött hernyók felnevelése, etetése és gondozása szolgál kellemes időtöltésül. Sőt még a hideg téli hónapokban is, a mikor mindent hó és jég borít s a természet téli álmát aluszsza, folyvást foglalkozhatik és szórakozhatik a rovarász. A meleg szobában előveszi gyűjteményét; rendezgeti, meghatározza és helyére beosztja az egész éven át szerzett zsákmányt, miközben minden egyes rovar visszaidézi emlékébe a szabadban töltött vidám órákat.

A rovarászat oly egészséges sport, mely a testet és lelket egyaránt felüdíti. Kellemesen szórakoztat, megóv az unalom ellen, felvidítja a kedélyt és megvigasztal bánatunkban. Tudok nem egy esetet, hogy olyanok, a kiket az életben a sors súlyosan meglátogatott, egyedül csak a rovarászatban találtak enyhülést és vigasztalást.

A ki egyszer a rovarászatot megkedvelte, az többé nem igen hagyja abba, hanem éltefogytáig hive marad. Egyik legjelesebb hazai rovarásznunk, az 1870-ben 72 éves korában elhunyt FRIVALDSZKY IMRÉ-nek életrajzában olvassuk a következő jellemző sorokat: «Midőn a legtöbb emberekben a szenvedélyek előbbre haladt korban lassan elnémulnak, *Friwaldszky Imre* azon szenvedélye, melylyel ő a természet és a természeti tárgyak iránt viseltetett, élete fogytáig ugyanazon erőben megmaradt és ugyanazon élvezetet nyújtotta, mint ifjú korában. Egyik korán elhunyt veje, *Bérczy Károly*, előttem e szavakat mondta ipjáról, *Friwaldszky Imréről*: Nem ismerek szerencsésebb embert az ipamnál; ő még most is ugyanazon szenvedélylyel fürkész és buvárkodik, ugyanazon szeretettel viseltetik a természet kedvencz tárgyai iránt, mint azt csak egy 24 éves fiatal ember teheti». (DR. NENDTVICH KÁROLY: *Friwaldszky Imre* életrajza. Pest, 1872.)

Melegen óhajtom, hogy a rovarászat, mint sport, hazánkban minél több kedvelőre találjon. Talán akad olvasóink között is egyik-másik, a ki kedvet fog hozzá kapni. Előre biztosíthatom, hogy nem fogja megbánni és hogy a legrövidebb idő alatt meg fog győződni róla, hogy milyen igaz a francia rovarani társulatnak ismeretes jelmondata: *Natura maxime miranda in minimis*.

TINHALÁSZAT A MAGYAR ADRIÁN.

Irta: GARÁDY VIKTOR.

MIKOR a tengerparti ligetben a fák nekilombosodnak és a meleg verőfényben megszólal a kabócza zizegő nótája, a tinhalásztelepen is megindul a munka. A halászok visszatérnek téli pihenő helyükről. Beköltözködnek a telep csendes köviskóiba. Előszedik a rengeteg nagy hálót s ha kell, kijavítgatják. Azután persze nagy ügygyel-bajjal elvetik. A magas megfigyelő létrát rendbehozzák. A bárkák is előkerülnek. Tatarozás alá veszik és vízre eresztik. Végre ki-ki a maga dolga után lát és sóvár szemét a kék tengerre tűzve, lesi, várja a jószerencsét.

Április elején a tinhalásztelepen már mindenki harcra készen áll. Bizony harcra készen. Mert ha megtelik a háló, a szegény halászkoknak ugyancsak meggyülik a bajuk a jókora nagy halakkal. Valóságos harcot kell velük vívniok, a míg nem sikerül őket hatalmukba ejteni.

Április havában azonban gyéren mutatkoznak a rajok. A voltaképeni halászat júniusban kezdődik, a mikor a halak már nagyobb seregekben vonulnak a partok felé. A vonulás eltart egészen október végéig. Némely esztendőben azonban megesik, hogy a rajok elkésve érkeznek a partokhoz. Augusztus havában azonban meg kell jelenniök. Mert hiszen a halászember is azt tartja, hogy Bertalan napján, a mely augusztus 24-ére esik,

véresnek kell lennie a hálónak. Ez persze azt jelenti, hogy ekkor a háló bizonyosan megtelik tinhallal. A tapasztalás azt mutatja, hogy a késedelem a tenger hőmérsékleti viszonyaitól függ. Mert hát a vonulás mindig a tenger legfelsőbb rétegeiben történik. Enyhe tél után, korábban mutatkoznak a rajok, míg ellenben kemény tél után, a rajok vonulása rendesen

Buccari látképe a temető felől.

nyárutóra esik. Az 1906/7. évi rendkívüli hideg tél után pl., a rajok szeptember havában jelentek meg nagyobb számban, míg az előtte való hónapokban alig került hal a tinhalásztelepek hálóiába. Ép úgy az 1901/2. évi enyhe tél után, a legnagyobb fogások június havában történtek, a következő hónapokban pedig már nem igen akadt dolguk a tinhalászoknak.

Hogy honnan kerülnek a tinhalak seregei tengerünkbe, eddig nem sikerült még biztos adatokkal kideríteni. Annyi azonban bi-

A háló kivetése és a figyelő létra.

zonyos, hogy a halnak a partok mentén való megjelenése szoros összefüggésben áll az ő ívási idejével. Az ívás folyamata szakasztott olyan, mint az északi tengerekben előforduló heringé. A rajok a védettebb öblökbe vonulnak, a hol az ikrások a tengeri növények közé rakják le petéiket s a hímek ugyanakkor megtermékenyítik azokat. A peték kicsinyek. Valamivel nagyobbak egy milliméternél s egy-egy ikrásra több mint félmillió ilyen pete esik. A június hónapban lerakott petéből a következő hónapban már kikel a fiatal halivadék. Ez igen gyorsan nő nagyra. Júliusban 45 grammot nyom, augusztusban 120 grammot és októberben súlya már az egy kilogrammot is meghaladja. A hím mindig nagyobb az ikrásnál.

A fogás persze csakis az ívás időszakára esik. Eleinte a nagyobb példányok: az öregek jelennek meg a partok mentén. A legnagyobbak egymaguk, vagy kettesével s nagyritkán többed magukkal mutatkoznak. Tengerpartunkon a legnagyobb tinhalat eddig Buccariban fogták 1902. évi június havában. Egymaga került a hálóba s akkora nagy volt, hogy alig birtak vele a halászok. Nagy nehezen sikerült őt a partra húzni. Súlya 200 kilogramm volt, hossza pedig 2.44 méter.¹

MOREAU «Poisson de la France» című munkájában említést tesz egy nagy tinhalról, a melyet Cetteben fogtak 1878. évi április havában. Ennek a halnak a súlya 152.5 kilogramm volt, hossza pedig 1.96 méter. CETTI olasz természetbuvár szerint azonban az 500 kilogrammos tinhalak nem ritkák, szerinte néha 900 kilogramm súlyú tinhalat is fognak Szárdiniában. A nagy rajok többnyire kisebb halakból állanak. Minél nagyobbra nőnek, annál jobban gyérül a számuk s a rajok ennél fogva kisebbek. A mi a mellett tanuskodik, hogy minden évben ugyanazok a rajok jelennek meg vizeinkben, a melyek évek múltán erősen megtizedelve kerülnek vissza ívási helyükre. CETTI állítása is a mellett bizonyít, hogy a tinhalak rajai erősen megtizedelve kerülnek tengerünkbe s ennél fogva a legnagyobb példányokat már útközben, az olasz vizekben fogják el.

¹ Egyik képünk ezt a halat ábrázolja, a mint kopoltyufedők nélkül a gerendán függ. Mellette e cikkely írója. Szerk.

A vonuló rajt rendszeresen az úgynevezett előörs vezeti, a mely mintegy száz méternyi távolságban halad a csapat előtt, még pedig közvetlenül a víz felszíne alatt, úgy hogy úszás közben könnyen észre lehet venni. Ezt a vezető halat «bajusznak» (horvátul «brk»-nek) nevezik a halászok, mert úszás közben két, egymástól távolodó bajuszalakú vonalat rajzol a víz felületére.

A tinhal hihetetlen gyorsasággal úszik. Néha versenyt úszik az úszás legnagyobb mestereivel: a delfinnel meg a czápával. Nagyon félénk hal és ha nesztét veszi az ellenségnek, villámsebesen menekül előre. A czápától szörnyen fél s ha megpillantja, eszevesztetten menekül a tenger fenekére s a tengeri növények közé, sőt gyakran a homok alá is rejtőzködik, a mikor is nagy nehezen hagyja el rejtekhelyét. A czápa a hálóba is utána iramodik a tinhalnak s legtöbbször ezzel együtt kerül hurokra. Azért is fognak minden nyáron tengerpartunkon egy-két czápát.

Ha csöndes, síma a tenger, a vonuló rajok többször megállapodnak s a víz felületén játszadoznak, vadászgatnak, a habokkal incselkednek, ki-kicsapnak a vízből s néha méter magasságra is fölvetik magukat. Ha a szél újra felborzolja a tengert, a halak, mint akárcsak a megriasztott birkanyáj, hirtelen összeverődnek és zárt csapatban folytatják útjokat, persze mindig a vezető nyomait követve.

A rajok gyakran a hajókat is kíséretetik, részben azért, hogy az eldobott hulladékot elfogják, részben pedig, hogy a hajók árnyékában keressenek oltalmat. Ennek a körülménynek tulajdonítandó, hogy a nagyobb vitorlások tengerészei a nyílt tengeren, a mikor a hajó szélcsendben vesztegel, vagy lassan halad, ha elvetik a horgot, egy-egy jókora tinhalat is elfognak. A tinhal tápláléka apró halakból, rákfélékből s puhatestű állatokból áll. Néha felfalja a maga fajtáját is. Ívás idején azonban azt tapasztaltam, hogy a tinhal többnyire tengeri moszatokkal él. A júniusban fogott halak gyomrát valahányszor megvizsgáltam, mindannyiszor zöldes péppel és növényi maradványokkal volt tele.

A legutóbbi időben az ichtiologusok mindinkább nagyobb érdeklődéssel tanulmányozzák a tinhal életviszonyait. Legértékesebb vizsgálódásokat különösen a nemrég

Kiváncsiak a hálóvontatásnál.

elhunyt PAVESI olasz természetbuvár végzett e halra vonatkozólag. A tinhal vándorlásáról kiadott kitünő munkájában teljesen rombadöntötte mindama téves tanokat, a miket e hal életviszonyairól a biológusok eddig elfogadtak. Eleinte ugyanis azt hitték, hogy a tinhal az Atlanti-oczeánból a Gibraltári-szoroson át vándorol a Középtengerbe. Vándorlás közben az észak-

afrikai partok mentén halad kelet felé s a kisázsiai partok hosszában vonulva, majd a Fekete-tengerbe, innen, a görög és török partokat megkerülve, az Adriai-tengerbe tér. Az Adriából az olasz partok mentén, a messzinai szorosán át, a Tyrrheni-tengerbe jut és a francia és spanyol partok vizein át ismét visszavándorol az Atlanti-oczeánba.

PAVESI szerint a tinhalak egész éven át a Középtengerben tartózkodnának és a partok mentén való megjelenésük után, a megfelelő tengerrész vagy öböl mélyebb vizeibe vonulnának vissza. Ezekben a mély vizekben töltené a tinhal az év ama részét, a mely november hónaptól a következő év április haváig terjed. PAVESI kutatásai szerint a Tyrrheni-tenger parti vizeiben ívó tinhalak a Nápolylyal és Salernoval szemben levő mély vizekben, a Joniai-tengerben ívó tinhalak a Tarantói-öböl, az Adriai-tenger parti vizeibe vonuló tinhalak pedig a Barletta, Brindisi és Ragusa-Cattaro között elterülő mély vizekben töltenék a hideg évszakot.

Tudvalevő dolog, hogy a vándorhalak mindig a tenger áramlásai ellen úsznak. Ennek a természeti törvénynek hódolva a tinhalak az Adrián a nyugati partok mentén haladnak észak felé. A fiumei öbölbe a Farasina-csatornán át jutnak. Cherso-sziget északi csúcsánál a rajok szétválnak s részben az isztriai félsziget, részben pedig Veglia szigete mentén vonulnak a buccarii öbölbe, innen a Maltempo, majd a Morlaccia csatornába. E vizekben csaknem minden védettebb öbölben van egy-egy tinhalásztelep.

Tengerpartunkon nagyon kezdetleges módon fogják a tinhalat. E fogási mód talán a legkezdetlegesebb valamennyi között. Csaknem bizonyos, hogy a főnicziaiak s a görögök is hasonló módon halászták a tinhalat. A középtengeri latin népeknél az úgynevezett sorompós hálóval (francz. madrague, spany. almandraba, olasz. tonnara) halászsák a tinhalat. Ezt a hálót a parttól néha 1—2 kilométernyi távolságban állítják föl s különböző kamrákra van felosztva, a melyeknek egyikét halottas kamrának nevezik. Ebbe terelődik a vonuló hal és itt is fogják el. A halottas kamra hálója a fenéig ér s csak ezt vonják föl, a mikor megtelik hallal. Itt is bunkózzák agyon a halakat, azért nevezik halottas kamrának. A voltaképeni hálót sásból vagy kókuszrostból készült, nagyszemű háló (sorompó) köti össze a szárazfölddel. A part mentén vonuló tinhalak úszásközben neki mennek a sorompónak s miután nem mehetnek tovább, oldalt fordulnak és a sorompó hosszában tovább folytatják útjukat, a mely persze a voltaképeni hálóba vezet, a honnan nincs többé menekvés.

Tengerpartunkon a voltaképeni hálót közvetlenül a part mellett állítják föl, még pedig rendszeren négyszög alakban. A mintegy 300 méter hosszú s 25 méter magas

Sovány zsákmány.

200 kg.-os tinhal.

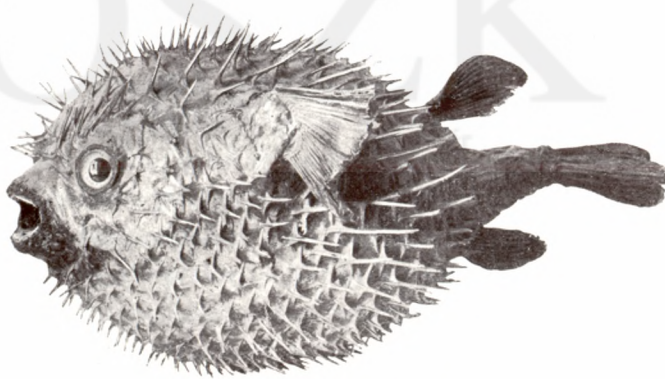
háló nagy parafakarikákhoz van erősítve s ezek révén lebeg a tengerben. A háló négyszögének egyik oldala nyitva áll, a melyet szükség esetén el lehet zárni. A nyílásból egy másik hosszabb háló indul ki, a mely az arra vonuló halakat, mint akár csak a sorompós hálónál, a voltaképeni hálóba tereli, a mely fenékkal van ellátva. Ez a háló nagyon erős zsinemből készül, mert ezzel emelik föl a benrekedt halakat, a melyeknek súlya néha 10—15 ezer kilogrammot is kitesz. Az őrtálló halász, a ki a létra tetején ül s akár csak a sirály a magasságból, folyton a halat lesi, mikor bukkan elő a vízben. Ha a rajt észreveszi, a mint a hálóba uszik, követ hajjigál le a háló nyílásához, hogy a halat, a mely esetleg vissza akarna úszni, elriaszssa onnan. Az előörsöket csakhamar a halak rengeteg serege követi. Erre odafönn a létrán hangosan elkiáltja magát az őrtálló halász. A parton levő halászok ekkor összevonják a háló nyílását, míg mások gyorsan bárkákra szállnak és a négyszög területére eveznek. Ekkor nagy sürgés-forgás támad a halásztelepen. A halázmester megadja a jelt a háló fölemelésére. Ha a benrekedt halak csekély számban vannak, egy másik hálót vetnek el az elzárt területen s azzal húzzák partra a halat. Ha azonban százakra, ezrekre megy a tinhalak száma, magát a nagy hálót emelik fel a tengerből. Ez már sokkal nehezebben megy s rengeteg sok dolgot ad a telep halászáinak. Pokoli lárma támad ekkor a telepen. A halászok kigyulladt arcczal, izgatottan, szinte remegve látnak hozzá a nehéz munkához. A csónakokban levő halászok, vaskampós dorongokkal fölfegyverkezve várják a jelt a támadásra. Minél jobban emelkedik a háló, annál közelebb húzódnak egymáshoz a bárkák. A tenger vize egyszerre csak úgy tűnik föl, mintha forrna. Ez annak a jele, hogy a tinhalak már közel vannak a víz felületéhez. Mindenki türelmetlenül nézi a halázmestert és izgatottan lesi, mikor adja meg a jelt a támadásra. Most már látni is a nagy halakat, a mint koronkint elő-

Szállításra kész 60 kg.-os tinhalak.

bukkannak a vízből. Kinek a feje, kinek a farka, kinek pedig a háta vagy a hasa tűnik elő. Majd a habokat csapkodják a farkukkal, majd pedig fölvetik magukat a levegőbe, óriási zajt ütve, a mint megint visszazuhannak a vízbe.

Végre a halászmester megadja a jelt a támadásra s ekkor kezdetét veszi a véres csata, a kérlelhetetlen, szörnyű öldöklés. Minden csapás egy-egy életet olt ki. A roppant halak menekülni akarnak a gyilkoló dorongok elől, de a háló elzárt minden utat, a merre eliramodhatnának. Ekkor olyan szörnyű kavarodás támad a hálóban, hogy a tenger hullámokat ver s a habok fölcsapkodnak a bárkákra. Az öldöklés szakadatlanul, dühödten folyik s az agyonvert tinhalak vére pirosra festi a tengert. Most már ki-ki azon van, hogy a halat minél gyorsabban a partra huzza s ott mindjárt megkezdődik a zsigerezés, a kopoltyúfedők kivágása. Mindenki munkához lát. A környék népe is odaverődik s kiki azon iparkodik, hogy megkönnyítse a halászok nehéz munkáját, a miért persze kijár egy-egy szép darab kopoltyúfedő. A fehér sirályok is megjelennek s ott keringélnek a biborszínű tenger fölött. Hátha nekik is jut valami. Kis idő múlva ott lóg a sok tinhal kettésével egymáshoz kötve a görnyedező rudakon, mint akárcsak a debreczeni vásáron a fényes rámás csizmák.

NEHÁNY SZÓ A SPORTRÓL.

Írta: HANVAY ZOLTÁN.

SPORT! A világ legcsodálatosabb nemzetközi szava. Valóságos Globtrotter. Ilyet is csak az angol produkálhatott. Kénytelen tőle kölcsönkérni az egész «orbis pictus», mert azt, a mit ez jelent, egy szóban a világ egyetlenegy nyelvében se lehet kifejezni.

A Sport magában foglal minden olyan foglalkozást, a mely kedvtelésből, tehát nem üzletszerűleg üzetik s egyben edzésül szolgál, még pedig akár a test, akár a lélek, akár együttesen mind a kettő számára. Ugyanazért nem helyeselhetem azt, hogy a «Pallas Nagy Lexikona» a sakkot kizárja a Sportok köréből. Abban azonban már föltétlenül igaza van, hogy a sportcikkek gyűjtése nem Sport és sportkereskedő nem Sportsman.

Csak úgy hirtelenében, a hogy a tollunk hegyére kerül: az «Angling», «Booting», «Boxing», «Automobil», «Cycling», «Riding», «Polo», «Skatting», «Lawn Tennis», «Criquet», «Croquet», «Foot Ball», «a mi elhanyagolt gyönyörű Métánk», «gyermekünk pitykézése és bigézése», «Racket», «Yachting», «Billiard», «Feneing», «Wrestling», «Fishing», «Sea Fishing», «Golf», «Mountainering», «Raceing», «Steeple chaseing», «Swimming», «Hunting» és még a jó Isten tudná hányféle «ing», ez mind Sport.

Csupán kedvtelésből Sport a kártya is, sőt így az a baccarat és a trente et quarante is. De semmiképen nem Sport sem a montecarloi casino, sem a mi kaszinóink hazardjátékai, a melyeknél az esély és cél a játékos önmagának, vagy barátjának tönkretétele, mert úr ösmeretlennel nem játszik.

Ha én pointerkölykeimet vadász uraknak eladom, ez Sport. De ha ezeket úgy árulom, mint csikóimat, borjuimat: ez már nem Sport, de üzlet (Business.)

A Sport és business között való különbséget talán legjobban megvilágosíthatom következő példával. Anglia nagy Oldman miniszterelnöke: GLADSTONE mindennap föl-vágott bizonyos mennyiségű fát s ez GLADSTONE-nél Sport volt, GLADSTONE ezért sohase lett napszámos. Ellenben a lipthói tót atyafi Budapesten mindennap rengeteg mennyiségű fát vág föl és daczára ennek, bárminő dressben is csinálná ezt, sohasem lesz Sportsman, de örökre napszámos marad.

A «Hunting», a vadászat, kétségkívül Sport s mégis a finom érzékű angol distinctió nem minden módját ismeri el Sportnak. MR. WILLIAM ARKWRIGHT híres monografiájában: «The Pointer and his Bredecessors» ezt írja: «Sokan összezavarják a Sportsmant

a Sportingmannel. Sportsman az, a ki üzi a mezőny Sportját, vadászik, halászik és madarászik. De valóban zavarba jövünk, ha Sportsman néven híjják azokat, a kik fogadnak a lóversenyeken a nélkül, hogy érdeklődnének a lovak iránt, vagy a kik a körön belül drága díjért lövöldözik a galambokat, avagy a kik hátulról hektoszámrá lövik a mocsárfajdokat, ámbár röptében alig ismernének reá, legföljebb sauceszal a tálban. Sok író a hajtóvadászatról úgy ír, mint a vizslászat rokonáról. Holott a kettő között csak az a közös, hogy mind a kettőn van fegyver és mocsárfajd is. De, ha ennyi elég a rokonság megállapításához: úgy egy füst alatt említhetik SHAKESPEARE-t is és a Shooting Timest is. Pedig a lényeg és a szellem egészen más. Sokat mulattam oly írókon, a kik azt vitatták, hogy mivel a hajtóvadászat eredményesebb, az a valódi vadászati modor, lévén a zsákmány nagyobb. Kereskedelmi szempontból igazuk lehet; de hát a hálóval való halászás nem eredményesebb-e s mégis ennek daczára nem nemesebb multság-e a horgászat? Valódi Sportsman a mennyiséget sohase emeli a minőség fölébe. Négyheti nemes Sportnak négy napi mézárásra való degradálása sohase helyeselhető. A sietség elsorvasztja minden élvezet delikát himporát. Ez illő lehet az üzletemberhez, a kinek kapkodnia kell a szabad vasárnap után, de a valódi Sportnak szűznek kell maradnia a banküzlettelől. Elnézem nektek tömeges pusztításaitokat s tömeges püfogatásaitok tömeges eredményeit pique-niquejeiteken. Ám tegyétek olcsóbbá a menüt; csak aztán a sportot ne írjátok nagy S-sel! A vizslászat önös, nem társaságos s legkevésbé üzletszerű foglalkozás. De vajjon az-e a cserkészés és a horgászat? A hajtóvadászat — úgy gondolom — a tömeggyilkolás glorifikációja, a modern vadászat kiegészítője a mások rovására és tartsák bár a vadászat crémjének: csak képzeletben az. Részemről beismerem jogosultságát olyik területen s oly uraknál, a kik meg nem bírják a vizslászat fáradalmait. De a hátam borsószik annak a hallatára, hogy jó vizslászmocsarak hajtóvadászati területekké alacsonyítatnak le, már csak azért is, mert a mocsárfajd elvadul, megváltoztatja a természetét s erős zaklatás mellett végképen elhagyja hazáját).

Szebben alig lehetne megmagyarázni azt, hogy a Sportot csak annak nemesen való gyakorlata teheti genuinus Sporttá.

Mint mindennek e világon, a Sportnak is megvannak hozzátapadó parazitái. Vannak ál-, sőt vannak aljas sportok is.

Az álsportok közé tartoznak: az akarnokoskodás és a politikában való sportúzés. Miután azonban alapjuk s végcéljuk mindig üzlet a mások rovására: ezek nem foglalhatnak helyet a Sportok sorában.

Az aljas sportok legutálatosabb fajtái: az asztfaltbetyárság és az erénynyel, az emberhússal való kereskedés. Ugyanezért szó sem essék róluk.

A genuinus Sportoknak nagy irodalma van. E részben is mi szégyenletesen szegények vagyunk; de e kincseknek egész halmozát találjuk Angliában. Ezen kincsek nagy jövedelmet is hajtanak írójuknak... ottan.

Ha valakinek nálunk eszébe jutna Sportkönyvet írni, ha *Aranyul* írna is csupa aranydolgot, alig kapna kiadót. Ha pedig azon bizarr gondolata támadna, hogy maga adja ki: biztosan belé ütne a lapos guta amúgy se valami duzzadt tárczájába.

És Angliában? MR. WILLIAM ARKWRIGHT főntemlített monografiája 750 számo-

zott példányban jelent meg. Ára 3 £ = 72 korona. A mint jelezték, azonnal megrendeltem s példányom a 635. számot viseli. $750 \times 72 = 54.000$ korona. Egy hét alatt elkapták mind. Pedig jegyezzük meg, ez egy egészen speciális mű. A Sportnak a Hunting csak kis része. A Huntingnak is a fegyverrel való vadászat, ennek ismét csak töredéke a vizslával való vadászat. A Pointer pedig a vizsláknak csak egyik alosztálya. Igaz azonban az is, hogy ARKWRIGHT se minden bokorban terem még Angliában sem.

Tessék ebből az angol s a mi viszonyainkra a consequentiát levonni. Bátran szőrcsuhát ölthetünk, akár az ottani Sportviszonyok, akár vagyonsági, akár irodalmi fejlettség tekintetéből. És lettünk légyen bárminő Búrbarátok: az a zsidónak csufolt ánglius mégis csak irigylésreméltó ánglius marad. Az alkotmányunk régisége egyenlő volna. Más kérdés, hogy hogy tudunk azzal is élni. De minden egyéb téren a keresztyén időszámításnak legalább is a felével kullogunk Anglia után.

MADARAK A TUDOMÁNY SZOLGÁLATÁBAN.

Írta: SCHENK JAKAB.

Ismeretlen országokból jött, ki tudja hová igyekvő gólyák úsznak a tavaszi légben. Méltóságosan, egy szárnycsapás nélkül haladnak tova s csak az élesszemű megfigyelő veszi észre nagy evezőtollaik gyors rezgését. Az egyik kiválik a csapatból, egyenletes csavarvonalakban, minden fordulónál másik oldalára billenve ereszkedik alá. Hatalmas öblös szárnya rugalmas lemez módjára hajlik meg a nagy erőlködésben, hogy a súlyos test hullócsillag sebességével le ne zuhanjon a nagy magasságból. Még egy utolsó fordulat és oda perdül régi fészkére.

Érdeklődve nézi a jelenetet a haghülli uradalom fiatal birto-
kosa; csakugyan az ő gólyája, az «öreg» jött haza. Valamilyen csekély testi hibája révén már néhány esztendeje személyesen ismeri és innen a bizalmas megszólítás. Első gondolata természetesen az, hogy hol járhatott? Bizonyára valamelyik meleg országban, tán az ősi pyramisok alatt elfolyó Nilus mentében; képzelete pálmaligeket varázsol elébe, melyek hús árnyékából karcsú, lobogó fehér ruhába burkolt alakok incselkedve mosolyognak feléje. A pajkos tavaszi napsugár mindenféle bohó gondolatot és tervet érlel meg benne.

Addig lesett reá, míg egyszer megcsípte az «öreg» a pajtában; egerészett-e, vagy gyöngé csibehúson járt az esze, ki tudja? Lefogatta és sárgaréztinktét erősített a lábára, a mire rá volt írva: «Észak fenyője a délvidék pálmájának».

Telt az idő, újra megjött a tavasz és vele az «öreg». Üzenetet is hozott, mely így hangzott: «észak fenyőjének a délvidékre sodort csipkerózsa, Chuttnee Bungalows». Kiderült, hogy ez a titokzatos nevű valami az angol tisztok villatelepe Benares mellett. A «csipkerózsa» mibenléte ilyenformán nem lehetett kétséges; bizonyára «Maud», «Mabel» vagy ilyenféle volt a neve.

Gólyafészek Dániában.

Az már igazán mellékes, hogy észak fenyője és csipkerózsája az «öreg» közvetítésével boldog férj és feleség lettek s ma is élnek stb... A regényesség iránt érzéketlen tudomány csak azt látja, hogy a *Dániában fészkelő gólya Indiában telet, s fejét csóválván, azt kérdezi: vajjon?!*

És ebben, alapjában véve, igaza van, mert máig se tudjuk még, hogy hová való illetőségű gólyák teletnek Indiában. Az egyik legutolsó pont, a meddig a gólyák őszi vonulása biztosan követhető, minálunk van, Erdélyben. A dolog így történt:

Weseram helységben — Berlin mellett — 1902 nyarán a parókia istállótetején levő gólyafészekből kiesett az egyik fióka. Természetesen mindjárt pártfogásba vették és mikor már egészen megszelidült, rózsaszínű szalaggal kis levélkét kötöttek a szárnyára, melyben a lelkész 19 éves leánya, PAULI MÁRIA kér értesítést gólyájuk sorsáról, ha az esetleg valami talján avagy afrikánus kezébe kerülne. A fiatal gólya később szárnyra kapott és visszatért a fészekbe.

Mikor szülei és testvérei elvonultak, nem tartott velük, hanem augusztus 19-én délután egyedül vágott neki az útnak, a melyen augusztus 24-én utólérte a végzete. STREOULIA P. nagyszzebeni vadászember Keresztényszigeten 500—600 ott tartózkodó gólya közül épen őt lőtte le. Bizonyosan azért járt pórul, mert eddigelé az emberek részéről csak jót tapasztalt, s így túlságosan bizott bennük.

Kétségtelen dolog, hogy a madaraknak valamilyen módon való megjelölésével nyerhetjük a legbiztosabb adatokat a téli szállásról és az odáig követett utakról. A közvetlen megfigyelés révén ugyan manapság már jóformán ismerjük azokat a vidékeket, a hol vonuló madárfajaink télen át megfordulnak, de hogy pl. Magyarország gólyái hol teletnek, Délafrikában vagy Indiában, arról eddigelé még semmit se tudunk.

Ezek a jelöléssel való kísérletek a legujabb időben nagy lendületet nyertek és ma már kivétel nélkül a madár lábára erősített alumíniumgyűrűkkel történnek. Régebben a madarak *festésével* tettek kísérleteket, azzal az érveléssel, hogy az ily módon megjelölt madarak rendkívül feltűnők s azért több eredmény is várható tőlük. Ezek a megfestett áldozatok azonban hazátlan remetékké váltak; társaik dühösen elkergették őket maguktól, a mikor hozzájuk csatlakoztak és szenvedélyesen üldözték őket, a hol csak találkoztak velük. Az ily módon valósággal megbélyegezett madarak vonulása természetesen nem lehet rendes lefolyású, az egész kísérlet tehát csak állatkínzás volna.

Ezzel szemben az alumíniumgyűrű semmiképen se gátolja a madarat rendes életmódjában. Kísérletképen fogságban is tartottak ilyen megjelölt madarakat. Néhány napig kapkodtak a gyűrű után és próbáltak szabadulni tőle, de később már egyáltalában nem törődtek vele. A gyűrű különben rendkívül könnyű, pl. a varjúgyűrű súlya 0,5, a veresbégycs csak 0,05 gramm.

Még az a kérdés merülhet föl, hogy milyen módon lehet a kísérlethez szükséges nagyszámú madarat, pl. gólyát, összefogdosni? A dolog nagyon egyszerű, mert javarészt

Gatyás ölyv lába.

A gyűrű megerősítésének módja.

nem öreg madarakat jelölnek meg, hanem *anyányi fiókákat*, a meddig azok még a fészekben vannak. Ez az eljárás a vonulási utakra és téli szállásra vonatkozó adalékokon kívül még egyéb vonulási kérdésekre, valamint a fiatalok pusztulási arányára, a madarak fejlődési viszonyára és életkorára is nyújthat biztos adatokat.

A legnagyobb tevékenységet ezen a téren jelenleg THIENEMANN és MORTENSEN fejtik ki; előbbi a rossitteni madármegfigyelő-állomáson, — északkeleti Németországban, a Kurisches Haff-ot alkotó hosszú, keskeny félszigeten — utóbbi Viborgban, Dániában. THIENEMANN 2000 megjelölt madár közül eddigelé 140-et kapott vissza, vagyis 7 százalékot, a mi meglepően sok; MORTENSEN kísérleteinek ugyan nem volt ilyen kedvező számbeli eredményök, de azért szintén fontos adalékokkal szolgáltak.

A kísérlet céljaira könnyen, érthető okokból, lehetőleg olyan madárfajokat kell

Megjelölt seregély-fiókák a fészek előtt.

választani, a melyek vagy sok üldöztetésnek vannak kitéve, vagy pedig olyanokat, a melyeken bizalmasságuk vagy nagyságuk következtében a jel könnyen észrevehető. Az üldöztetésre alapított módszer kiválóan bevált a *szürke varjúra* nézve. Ez a faj óriási mennyiségben vonul át évenként Rossitten vidékén, a hol őszi idők óta nagy tömegekben fogdossák őket. Az itt megjelölt varjak körül eddig aránylag nagyon sokat ejtettek el, még pedig a téli évszakban Északnémetországban, a költési időben a finn tengeröblöt körülvevő vidékeken. Ezeknek a téli szállása és nyári tartózkodási helye az eddigi tapasztalatok alapján egy-egy pontosan meghatározott terület s ezért bátran kimondható, hogy hazánkban ezek közül egyetlen egy példány se fog előfordulni.

Ugyanez áll a MORTENSEN által megjelölt *seregélyekre* is, a mely fajból 1899 óta körülbelül 1460 darabot látott el gyűrűkkel. Dániában ez igen könnyű dolog, mert ott a seregély nagyobbára mesterséges fészekodvakban költ s ezért majdnem tetszés szerinti fiókát lehet megjelölni. A kísérleti madarak közül eddig sokat lőttek le Dániában — tehát a fiatal madarak is a szülőföldre térnek vissza — néhányat Norvégiában,

Angliában és Hollandiában. Az ezektől keletre eső vidékeken azonban még nem találkoztak velük s így valószínű, hogy Magyarországon se fordulnak elő.

Már több reményre jogosítanak a Rossittenben ugyancsak fióka korukban megjelölt *dankasirályok*. Eddigélé Franciaországban fogtak el néhányat, ezeken kívül Morvaországban egy, Bécs mellett két, az Adrián pedig hat példány került kézre. Ezek alapján valószínű, hogy előfordulhatnak hazánk nyugati vidékein, nevezetesen a Duna mentén, a velencei tavon, a Balatonon és Fertőn.

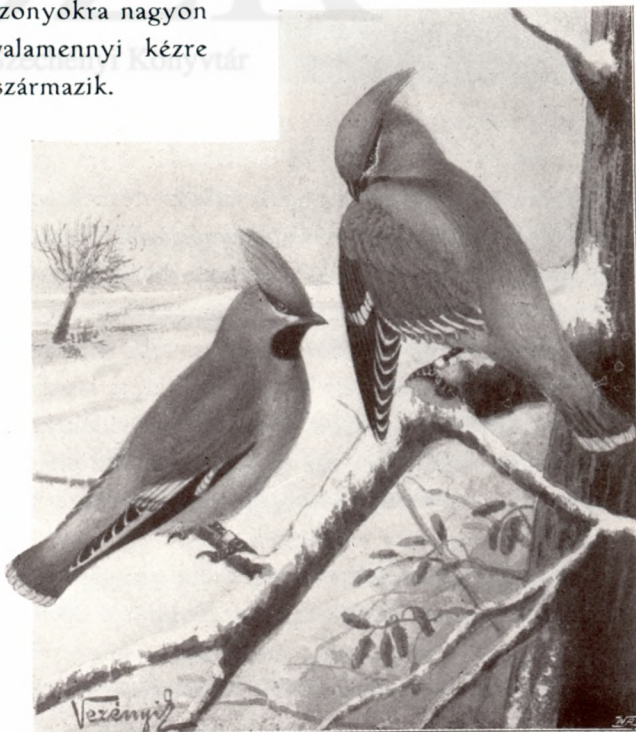
A legnagyobb mennyiségben kétségtelenül az újabb időben egyre nagyobb számban és pedig szintén fióka korukban megjelölt fehér gólyák fordulhatnak elő hazánkban, még pedig különösen Erdélyben.

Az említett weserami gólyán kívül még négy megjelölt gólya sorsa ismeretes eddigélé. A Viborgban és legközelebbi környékén megjelölt három gólya közül kettőt Németországban, egyet pedig Osztrák-Sziléziában ejtettek el; egy Geschendorfban — Lübeck mellett — megjelölt példány pedig Porosz-Sziléziában került kézre. *Valamennyinek az útja illetőleg útirányának egyenes folytatása Magyarországon vezet át* s hogy hazánkban tényleg átvonulnak, azt bizonyítja a Keresztényszigeten elejtett példány. A 15 évet felölelő magyar megfigyelések különben is azt eredményezték, hogy Erdély valóságos országútja a vonuló gólyáknak.

A kísérletek eredményességéhez természetesen az is szükséges, hogy a megjelölt madarak kézrekerüljenek s ebből a szempontból nagyon előnyös fekvése van úgy Viborgnak mint Rossittennek, mert körülöttük sok olyan ország terül el, a hol a jelölőgyűrűk tudományos értékét fölismerik s így nem engedik azokat elkallódní. Ezekre a viszonyokra nagyon jellemző az a tény, hogy eddig valamennyi kézre került megjelölt madár Európából származik.

Hazánk ebben a tekintetben már *végvidék*, mindazonáltal a Magyar Ornithologiai Központ 1908 nyarán mégis meg fogja kezdeni a jelöléseket, még pedig az ország több helyén, nevezetesen fehér gólyákon és a nagy telepeken együtt élő madarakon. Arra kell számítanunk, hogy majd idehaza is csak szerzünk néhány tanúságot ezekről a tudomány szolgálatába állított madarokról, talán az Adriáról is akad valami és utóvégre a véletlen is közreműködhetik.

Van ugyan néhány madárfajunk, a melyek megjelölése több

Megjelölt csonttollú madarak.

sikert ígér, mert valószínű, hogy legalább egy részük civilizált vidékekre költözik, de ezeknél elesünk a jelölés legkönnyebb módjától. Ide tartoznak ugyanis ú. n. *téli vendégeink*: fenyves rigó, csonttollú madár, gatyás ölyv, törpe sólyom és északi pinty félék, a melyeket nálunk nem lehet fióka korukban megjelölni s ha fogságba is kerülnek, bizony vajmi ritkán akadhat valaki, a ki azokat a kísérlet céljaira föláldozza.

Minthogy csak a nagyobb gyűrűkre lehet rávésetni a jelölő-állomást s a kisebbek csak folyószámot kaphatnak, azért könnyen belátható dolog, hogy az egymástól független, derűre-borura való kísérletezés olyan zürzavart támasztana, a mely komolyan veszélyeztetné a kísérletek várható eredményeit. Ennélfogva szükséges, hogy az egész ügy egy intézőség kezében legyen, a miért is arra kérjük a komolyan érdeklődőket hogy kísérleteik megkezdése előtt lépjenek érintkezésbe a Magyar Ornithologiai Központtal (Budapest, VIII., József-körút 65. 1.). Együttal ide küldhetők a megjelölt madarokról levett gyűrűk, lehetőleg a madár lábával együtt, az elejtés idejének, helyének és közelebbi körülményeinek megírásával. Az egész világ ornithologiai mozgalmait szemmel tartó M. O. K. azután gondoskodni fog arról, hogy ezek az adatok a magyar érdek kellő érvényesítésével jussanak rendeltetési helyükre.

PARAGUAYI TERMITÁK, HANGYÁK.

Írta: BÁRÓ BABARCZYNÉ JÓSA JOLÁN.

HÁNYFÉLE az erdő! Sugár pálmák, terebélyes fenyők, lombos fák, vékony szálfák milyen beláthatatlan birodalmat alkotnának, ha valamely csodatevő kéz egy csoportba, egymás mellé sorakoztatná őket. Így is, a hogy a természet akaratából, éghajlat és talajkülönbség szerint foltonként megtelepedtek: micsoda változatosság a színekben, milyen tobzódás a zöld minden árnyalatában. Egy sem egyhangú közülök, csak a pampák hatalmas fűerdeje; már mint annak, a ki csak átgázol rajta.

A mikor először jársz az embermagas fűben, valami boszantó érzés fog el, tehetetlen dűh, olyan, a milyet szúnyogcsipéskor érzel. Emberi természetünk jobban gyűlöli a kisebb ellenséget. Ezek az egyenként jelentéktelennek látszó hosszú, vékony fűszálak hogy megkínoznak, a mint rendre sorakoznak, hogy gáncsot vessenek lábaidnak.

Csak hajolj le, lesd meg a fűóriások közötti mozgalmas életet és elfeledted a fáradságot, melylyel idejutottál. Hány kicsiny vadnak ad menedéket, hány apró élőlény leli meg benne életföltételét. Keresd benne a termiták, a hangyák fészkeit.

E két kis állatét, melyet annyian egynek tartanak, pedig különböző családokból valók.

A hártványsszárnyúakhoz tartoznak a hangyák, míg a termiták a reczésszárnyúak rendjébe

valók. Első látásra bizony könnyen elnézzük

lönbség legfeljebb a termiták világosabb test-

őket az angol és német tévesen «fehér han-

gég szárnya eretlen, egyforma nagy, míg a hangyáknál nagyobb a két első szárny és

erezett. Különbzen ez legfeljebb a hímeknél lehet állandó ismertetőjel, mert a nőstényeket

nászútjuk, rövid nászrepülésük után meg-fosztják szárnyaiktól. Ezt a munkát

pedig a nemnélküli vagy elsatnyult nőstényállatok, a dolgozók végzik; a melyik

pedig kikerüli ezt a támadást, maga hajtja végre testén a szárnykitépést, akár-

csak a japánok a harakirit. A kisebb termetű szárnyas hímek pedig halálukat lelik e

végzetes repülés után.

Szigorú a hangya-termita erkölcs: a szárnyaszegett nőstényt kényszeríti, hogy betöltve anyai hivatását, őrizze a házi tűzhelyet. Hanem aztán ezt a tűzhelyet jól megépítik.

Járok a fű között, a míg meg nem botlom valami hatalmas agyagbuczkában. A botlás csak nekem fáj, az áll helyén rendületlenül. Szürke agyagból épült és szinte

fénylően lesimított a gömbölyű tetejű, cukorsüvegalakú építmény; lehet majdnem másfél méter magas. Mi felnőttek szidjuk a gyermeket, ha nemsokára szétszedi a kapott játékot: megtudni, mi van benne. Mi sem vagyunk különbek. Én is verni kezdtem ezt az agyagalkotmányt és hogy egyben maradt — nem az én érdemem. Hogy bírnék én meg vele, mikor még a tropikus esőzésnek is ellentáll. Megvárom az ostromot és békésen vizsgálódni kezdek. Néhány kintrekedt szürkésfehér testű bentlakó menekül a nyílások felé. Ez a guarani indián nyelven *cupii*-nak (kupi) nevezett termiták otthona. A palota aljában nagy kerek nyílás. Ez vezet a termiták vendégszobájába, hol valamely harapós kisebb kigyó van beszállásolva. Ez a mumus, a termiták czerberusa. Így nem

mernek föllépni ellenei; a vendégkigyó pedig békésen él a kapu alatt és védi a tulajdonos érdekeit, akárcsak a pesti házmesterek. Így hallottam, de nem tartom a hátamat érte. Talán mégis igaz, mert ezek nemcsak fű közé, védett helyre építkeznek. Sokszor találkoztam velük sötét erdők napsugaras tisztásain. A milyen a talaj, olyan a palota színe. Itt termékeny vörös föld az anyag és az alacsony pázsitról lerí a rozsdavörös épület. Hogy egészen stilszerű legyen, a bentlakók is fölveszik ezt a szint: fekete hátuk szépen ékített bordóvörös rajzokkal. Ezek az ügyes kőművesek nem nyilvánosan delgoznak. Belülről szinte emelik, tágitják az épületet, míg sokszor egy öl magas, néha még nagyobb átmérőjű palota nem lesz belőle. A kupi-nak nevezett termita ránk nézve nem kártékony s táplálékul beéri a zöld környezetéből előkeresett száraz levéllel.

Van azonban egy termita-rokona, mely nem ilyen ártatlan életet él. Paraguay északibb részén házak gerendáira, fákra építi hatalmas, dinnye alakú függőfészket, ebből

aztán rejtett járatokat készít le a földre. A könnyű házak faszerkezetét össze-vissza fúrják s az első heves szélroham kártyavárként dönti el az egész alkotmányt. Ehhez hasonló termitafajnak köszönhetette összeomlását a múlt század elején Indiában Kalkutta kormányzói palotája. A kőfalba is befurakodnak; a meszelt falon hosszú, porszemcsékkel beboltozott sötét sáv jelzi bejáratukat.

Hatalmas képviselőjét e fajnak figyeltem meg munkaközben. Paraguayi ebédlőnk egyik sarkában, valamivel az alsó szöglet felett, különös kis alkotmányt vettem észre. Mint valami kis bástya szögelt ki a falból. Levertem a tetejét; könnyen szétmállott. Megrémült termitacsapat rohant fel s alá a megmaradt alapzaton. Azután mind eltűnt a falba vágott kerek nyíláson. Úgy látszott, haditanácsot tartottak, mert kis idő múlva mind előjött. Világosszürke testű állatkák voltak; a dolgozók kisebbek, barna és sárga fejjel, a katonák nevenségesen nagy barna fejjel, akárcsak valami termes hydrocefalusok. Biztosan az újjáépítést határozták el, mert nemsokára siető alakok tolongtak a kijáratnál, czipelve az építőanyagának szánt por- vagy vakolatszemcsét. Bámulatot sietséggel tapasztották ezeket valami váladék segítségével a talpazathoz. Két hétig figyeltem őket; akkor el kellett utaznom. Még akkor nem volt tető alatt. Talán nevenséges érzelgősség, ha azt mondom, hogy ez alatt a két hét alatt legalább kétszázszor megbántam, hogy olyan kegyetlen módon tettem tönkre első művöket. Hiszen nem vétettek nekem: már pedig mi «jószívű» emberek rendesen csak az utunkba állót tiporjuk el.

Annál tehetetlenebb voltam egy apró hangyafajjal szemben. Reggeli és délutáni kávézásomat rendesen megkeserítette. Hogyne, mikor a cukortartó belül csak úgy tarkállott ezektől az apró vörös ördögöktől. A szemcsés nád-cukorporral meg úgy elvegyül kétmilliméteres teste, hogy legfeljebb fogaink alatt vesszük észre. Itt a cukrot nem befedni, de hermetice elzárni kell, mint minden élelmiszert, mert ezek a hihetetlenül karcsú állatkák a legsűrűbb fátyolon is átbújhatnak. Légmentesen elzárni valamit a meleg paraguayi klíma alatt megromlás veszélye nélkül lehetetlen; úgy védekezünk tehát ellenük, hogy az élelmiszeres szekrények lábait petróleummal telt tálkákba állítjuk. Ettől félnek. Ez az egyedüli hathatós védekezés ellene, mert amin ez egyszer átsétált, azt ugyan meg nem eszed többé. Finoman rettenetes illatot terjeszt ez a hangyafaj. Az indián guarani nyelv «tajipoti»-nak nevezi, magyarul bűzhangya volna a találó neve. Ha ágyadat járja be, nem találsz benne nyugodalmat, hátramaradt váladéka kellemetlen viszkető érzést okoz. Még jó, hogy fulánkja nincs. Különben állati termék a kedvencz tápláléka. Szaglóérzéke annyira fejlett, hogy a felfüggesztett húst a falon keresztül megérzi. A tiszta fehérneműt nem bántja, de az átizzadt szennyest szitává rágja.

Számos hangyafaj meg a gazdának, kertésznek réme. Különösen két fajta okoz hatalmas károkat. Az «akvinké» a kevésbé veszedelmes. Leginkább fagyökerek közé, száraz galy-levél alá építi fészket, azért nehéz is rátalálni. A kártékonyabb «izaú»-t hamarabb elárulja lakása. Hatalmas vörös-homokbuczkák jelzik néha két négyzetméter kiterjedésű házaikat. Mindkét fajta élőnövény zöld leveleit nyesi le céljaira. A letarolt növény alja pedig borítva marad levélhulladékokkal; ezek a hangyák más kárára tékozolva, csak annyit visznek el, amennyi épen éles ollójuk között marad. Hanem furfangosak. Hogy a letarolt bokor vagy fa árulójuk ne legyen, rendesen fészkektől messze

járnak el aratni nagy csapatokban. Mégis elárulja őket centiméter szélességű letaposott ösvényük. Ezen is segítenek. Egyszerre csak megszakad ez az ösvény; alagútként bújik el a föld alá, hogy kis távolságra ismét előbukkanjék. Így akarják tévútra vezetni az üldözöt. Magam is figyeltem ez apró fekete állatokat, a mint hosszú libasorban czipeltek haza zsákmányukat. Azt hinnénk: ezzel táplálkoznak. Pedig nem úgy van. Nem a nyers levél táplálóereje kell nekik, hanem termékenyítő képessége. Ezek a jelentéktelennek látszó lények gondolkozó műkertészek. Melegágyakat készítenek belőle, a melyen finom fehér gombafejecskék sarjadzanak ki. Ez a gomba táplálja az egész hangyatörzset. A gombatelep szivacsos tömegében élnek és nevelik kicsinyeiket.

Izlésők csodálatosképen megegyezik az ember izlésével. Az ember által importált, ültetett becses kulturnövényeket pusztítják, a mi azt bizonyítja, hogy ők is művelődnek. Az őseim idejében élő őseik még valószínűleg megelégedtek az erdő-mező vadnövényeivel. Így válnak rémeivé a földművelőnek, sokszor tönkre téve egy évre szóló reményeit. Az ember pedig minden fegyvert elővesz ez apró ragadozók ellen. Így egy kis gépet, mely egyszerre képes tönkretenni a szobanagyságú hangyaboly életét. A szilárd felület minden nyílását elzárva, a kikémlt főbejáratba vezetik a gép kürtőjét. Ezen át ömlik a mérges gáz a hangyapalota belsejébe: néhány óra múlva a mozgalmas élet helyén nem marad más, mint megszámlálhatatlan sok hangya hullája és létföltételeitől megfosztott hangyabab.

Van egy vándor hangyafaj, melynek jöttét üdvözli a paraguayi. Megjelenésük egész szenzáció. Nem egyszer hallottam beszélni mint nagy eseményt: «ma nálam jártak». Ezek a nagy csapatokban többnyire éjjel átvonuló vérengzők elpusztítanak minden útjukba eső kisebb élő lényt. A hol egyszer megjelennek, ott ezrével hullik az óriás svábbogárszerű kártékony *cucaracho* (kukaracscsó), ez a Paraguayban elmaradhatatlan gyűlölt házi állat. Velük együtt pusztul ugyan a jól meg nem őrzött élelmiszerkészlet is.

Sokat hallottunk már a hangyafélék intelligenciájáról. A ki belemélyed egyszerű életük minden rejtekébe, bámulatos összhangot és tervszerűséget lát nálok. Mintha nemcsak a leghelyesebben gondolkoznának, hanem következtetnének is. Csak felületesen ítélő mondhatja őket jelentéktelennek. Hiszen kis testükhöz arányítva majdnem olyan kiterjedt idegrendszerrel bírnak, mint mi; agyunkat helyettesítő duczaikon pedig még az érlelmességet bizonyító tekervényeket is fellelhetjük. Nekem egyszerű laikusnak imponál ez a hangyatársadalom. Nincs közöttük szocializmus, mert számukra már születésükkor ki van jelölve az elvégzendő munka. Nincsenek közöttük sztrájkolók; a nagyfejű büszke katonáktól le az aprófejű munkásokig zúgolódás nélkül élnek hivatásuknak. Különbösen erősen maradiak. Lakásaikat most is őseik által használt módszerrel építik fel, de nem zárkoznak el a hasznos újításoktól és vannak köztük haladópartiak is. Harciasak, hazaszeretők és övéikért önfeláldozók. És ha belátnánk a «kártékony» «izau»-hangya fészkebe, a mint sűrű gomolyokban tódul be a bosszúálló ember küldötte gyilkos gáz, én erősen hiszem: nem látnánk ott olyan jelenetet, a melyet az ember, a művelt, a gavallér, produkált menekülés közben a párizsi jótékony bazar égesénél.

KISEBB KÖZLEMÉNYEK.

Madártani rejtély. «Vogelwarte Rossitten. 124.» Mi ez? Magyarázatul szolgáljon annyi, hogy ez a titokzatos fölírás egy alumíniumgyűrűn van, a melyet egy 1908. jan. 6-án Le Havreban elejtett dankasírály viselt a lábán. Súlyosbítja az esetet az a körülmény, hogy a «Vogelwarte» szó nincs meg a szótárakban. A megfejtést a «Le Petit Havre» című helyilap 1908. évi jan. 8-iki számában a következőképen próbálja megadni:

«*Különös lelet.* Egyik polgártársunk tegnap egész váratlanul rendkívül csodálatos fölfedezést tett. A mikor az új gáton vadászgatott, sikerült elejtenie egy közönséges sírályfajt. De milyen nagy volt a meglepetése, mikor a madár lábán egy fémgyűrűt talált a következő fölrattal:

Vogelwarte Rossitten 124. Honnan jön ez a sírály és mit jelent a fölirat? Ismeretes dolog, hogy gyakran találunk gyűrűket bizonyos galambok lábán és vannak folyóvizeinkben olyan halfajok, a melyek farkuszójukban kaucsukgyűrűt viselnek; ezzel egyes haltenyésztők látják el őket, a kik a halfajok vonulását tanulmányozzák. De nagyon ritka eset az, hogy sírályokat ékesítsen ilyen gyűrű.

Annyi bizonyos, hogy a tengerpartunkon elejtett sírály gyűrűjének fölirata német ember munkája. A «Vogel» szó Németországban elterjedt családnev, egyúttal azonban főnév és madarat jelent.

A mi a «warte» szót illeti, úgy az a «warten» igéhez tartozik és a parancsoló módban azt jelenti «várj» (attendo).

Rossitten ember-nek, vagy hajó-nak lehet a neve. Arra lehetne tehát gondolni, hogy a fölirat «Vogel várj Rossittenre» hangzású pa-

rancsot tartalmaz. Csak azt nem tudjuk elképzelni, hogy miért bízták ezt a parancsot egy sírályra, a mely annyira alkalmatlan az ilyen hírszolgálatra és mi lehetett ennek a híradásnak a célja?

Egy másik föltevés az lehetne, hogy egy «Rossitten» nevű hajó vagy kapitány hajótörést szenvedett «Vogel» nevű országban és segítséget vár. Ez azonban nem nagyon valószínű. «Vogel» név alatt jelenleg csak egy előbegységet ismerünk Újguinea keleti partján, a mely az angol birtokokhoz tartozik. Ez a vidék azonban nagyon látogatott, megfordulnak ott az összes nemzetek hajói s a lakosság is bizonyára értesítette volna az angol kormányt a hajótörésről. Továbbá, hogyan lehetséges az, hogy egy sírály az egyenlítő-től egészen a mi tájainkra jusson.

Bármiképen álljon is a dolog, érdekesnek tartottuk erről a különös leletről hírt adni. Hátha valamelyik olvasónk adhat fölvilágosítást erről a rendkívül misztikus dologról.»

A francia lap magyarázási kísérletei önkéntelenül is az egyszeri egyetemi hallgatót juttatják eszembe, a ki némi kicsinyléssel emlékezett meg egyik nyelvészünk szómagyarázatairól és ekklatáns példaképen a Rákos vize nevét hozta föl, melyet az illető nyelvész a hajdani rákbőséggel hozott kapcsolatba — túlságosan egyszerűnek és természetesnek találta ezt a magyarázatot. A vonuló halakon levő kaucsukgyűrű már megadhatta volna a francia újságírónak a megfejtés kulcsát, de hát a hajótörés mégis csak regényesebb és Újguinea messze van.

A kifürkészhetetlennek mondott véletlen alig néhány hétre egy másik francia helyilapnak is föladta ezt a madártani rejtélyt, a

mely azután bebizonyította, hogy laptársa még távolról sem merítette ki az összes lehetetlen föltevéseket. 1908. jan. 27-én Grelonges sur Saôneban is elejtettek egy ilyen megjelölt dankasirályt s erről az esetről a «Le Nouvelliste de Lyon» a jan.30-iki számban a következőképen elmélkedik:

«A gyűrűn a 732-es szám és a «Vogelwarte Rossitten» furcsa német fölirat található. Az első szó fordításban szó szerint annyi, mint «örmadár», vagy «vár-madár». Azt kell kérdeznünk, vajjon keleti szomszédaink nem-e azon törnek az eszüket, hogy ezeket a kecses madarakat a postagalambok módjára harcászati czélokra használhassák...»

Erre azután valamelyik olvasó, bizonyára nem revánspárti, fölháborodással utasítja vissza ezt a gyanúsítást és a maga részéről a következő kommentárt fűzi az esethez. (Le Nouvelliste jan. 31. sz.).

... «Az a változatlan törvény, a mely a német szóösszetételekben uralkodik, arra kényszerít, hogy a «Vogelwarte» szót ne «örmadárral», hanem «madárör»-rel illetőleg «madárápolóval» fordítsam. Minthogy a Vogelwarte szó nem használatos, azért azt kell gondolnom, hogy a föliratot rosszul olvasták, vagy eredeti alakjából kivetkőztették.

A fölírás bizonyára egy Rossitten nevű madárápolóról vagy madárkereskedőről szól. Ilyen értelmezésben a fölirat egy német madárkereskedőre vonatkozik, a ki a sirályt nem fonál segítségével, hanem gyűrűvel jelölte meg. A gyűrű eredetére nézve az a véleményem, hogy azt egy fiatal szentimentális német hölgy küldte a Rossitten nevű madárkereskedőnek, hogy kedvencz madarát vizsztatérése alkalmával minden évben könnyen fölismerhesse.»

A lap következő számában azután a «Société Zoologique de Genève» egyik tagja megmagyarázta a dolgot. Persze nagy volt a csodálkozás, hogy a sirályok ilyen messziről, «majdnem az orosz határról» járnak Lyon környékén levő téli szállásukba. A megjelölt sirály mindig érdekesebb lett és végre 60 frank értékben kelt el. Jelenlegi tulajdonosa semmi pénzért se válna meg tőle.

Már most tessék ezek után szatirát írni!

A derék francziák már kihasználták a Vogelwarte Rossitten összes permutációi révén származtatható jelentéseket, egy szálíg kiaknálták már a legképtelenebb és legregényesebb föltevéseket, úgy hogy nem marad hátra egyéb megoldási mód, mint az unalmas igazságnak a kimondása, hogy t. i. ezek a megjelölt sirályok kísérleti madarak a madárvonulás tanulmányozására.

Tény, hogy nálunk könnyebb dolog volna e rejtvény megfejtése, mert már katonasorból is szerzünk annyi német tudományt, hogy a Vogelwarte szót «madárvártá»-nak vagyis madármegfigyelő-állomásnak fordíthassuk, a miből önként következik, hogy Rossitten valami földrajzi fogalom, valószínűleg helység, a melyre nézve a m. kir. pósta bizonyára megadja a kellő fölvilágosítást.

Sajnos, eddigelé magyar vidéki ujságíró még nem került ilyen probléma elé. Talán azért, mert még arra lehetne gondolni, hogy az ilyen a tudomány szempontjából valóban értékes gyűrű nálunk még amugyabbul járna, mint Franciaországban. Ott t. i. bármilyen képtelen föltevéseket is fűztek hozzá, nem engedték elkallódnia ezeket a gyűrűket s így a tudomány nem károsodott; rólunk azonban, a kik a nemtörődömségéről közmondásos Kelet kapujában állunk, bizony könnyen föltételezik azt, hogy az ilyen «különös lelet» fölötte egyszerűen napirendre térünk, annál is inkább, mert ennél már sokkal rosszabb dolgokat is tételeztek föl rólunk.

Schenk Jakab.

„AZ ÁLLATVILÁG“

A Hazai Zoologiai Laboratorium folyóirata.

Folyóirat az állattani, vadászati és halászati ismeretek terjesztésére.

Megjelenik kéthavonként, eredeti képekkel gazdagon illusztrálva. Előfizetési ára egy évre 5 korona, mely összeg «Az állatvilág» kiadóhivatala címére (Budapest, VII. kerület, Damjanich-utca 36.) küldendő. Telefon: 17-23.

A lap szellemi részét illető küldemények egyenesen a szerkesztőhöz (Csiki Ernő, Budapest, VIII., Magyar Nemzeti Múzeum) intézendők.

HAZAI ZOOLOGIAI LABORATORIUM

~~~~~ Budapest, VII., Damjanich-utca 36. sz. ~~~~~

Tulajdonos: PETE CSONGOR.

Az intézet az állatvilág minden köréből tartós preparátumokat készít.

Emlős állatokat és madarakat a legmodernebb követelményeknek megfelelően természetűen, dermo-plasztikai alapon és művészi kivitelben preparál, úgy magánosok, mint iskolák részére.

Vállalkozik mindenféle *vadásztrofeák* elkészítésére tartós és szép kivitelben, úgyszintén állati bőröknek szőnyegnek való kikészítésére is.

Halakat, hüllőket, kételtűeket és alsóbbrendű állatokat borszeszben vagy formolban készít ki.

Országos Széchényi K Szállít úgy egyes *rovarokat*, valamint kisebb-nagyobb *rovargyűjteményeket* és *rovarbiológiákat*.

Iskolák részére a legjutányosabb árak mellett szállít *mikroszkópi preparátumokat* és vállalkozik *szertárak* teljes felszerelésére és berendezésére.

Múzeumszerűen berendezett *raktárt* tart, melyet folyton nagyobbít, hogy a vevőközönséget azonnal is kiszolgálhassa, időközönként helyiségében kiállítást rendez és illusztrált árjegyzéket ad ki.

A «Hazai Zoologiai Laboratorium»-ban az összes tárgyak dr. MADARÁSZ GYULA, az intézet igazgatójának ellenőrzése mellett készülnek és az intézet a szállított preparátumokért a legmesszebb menő kezességet vállalja.

STEPHANEUM NYOMDA R. T.
Budapest, VIII., Szentkirályi-utca 28a.
